

SZATHMÁRY LÁSZLÓ (1880–1944): KIS MAGYAR BORTÖRTÉNET¹

A szöveget és annak digitalizálását ellenőrizte: Gazda István

Gombocz Zoltán megállapításai szerint a *szőlő*, *bor*, *icsar*, *csigér*, *seprő*, *szür* (must) ősmagyar szavak.² Ebből joggal következtethetünk arra, hogy a bor ismerete ázsiai örökség. Valóban az is. A magyarok akkori lakóhelyével szomszédos kazárok földjén, mint azt az arab írók feljegyezték, terjedelmes szőlőültetvények voltak. Egyik főbb városukban a szőlőskertek számát 4 ezerre becsülték. Ha a kazárok ismerték a szőlőt és a bort, ismerniük kellett a szomszéd magyaroknak is. De ezt bizonyítja Anonymus leírása is. A honfoglaló ősök egy-egy vidék meghódítása után áldomást ittak. Ebben nagy szerepet játszott a bor.

Hazánkban a szőlőtermesztés már a rómaiak idejében virágzott. Pannóniában nagy szőlőültetvények voltak. A honfoglaló ősök úgyszólván kész ültetvényeket vettek át. Egy pannonhalmi oklevél szőlőművelőkről és borkereskedőkről emlékezik meg, akik Erdélybe vitték a bort és sóért elcserélték. A 11. században, Szent István idejében, a pannonhalmi apátság szolgái között 88 szőlőmunkás volt, a tihanyi apátság (1055) szolgái között pedig 20. A kereszténység terjedésével fokozódott a bortermelés, mert a papságnak miseborra volt szüksége. III. Béla király az országon átvonuló kereszteshadakat borral vendégelte meg, ami szintén a szőlőtermesztés fejlettségére mutat.

A szőlőültetvények nagyságáról álljon itt néhány adat: 1439-ben a pozsonyi telekkönyv 113 szőlődűlőt és 2003 szőlőskertet említ. A pozsonyi bor ebben az időben jó hírű volt, és idesorozták a Récsen, Vajnón, Dévényen, Szempcen, Bazinon, Cseklészen stb. termelt borokat is. Nagy Lajos király esküvőjére pozsonyi bort rendelt. 1435-ben Zsigmond király írt át a városi tanácshoz borügyben. Megparancsolta a városnak, hogy támogassa Rozgonyi György pozsonyi főispánt, aki vizsgálatot fog tartani, mert úgy értesült, hogy pohárnokai a pozsonyi bor vásárlásakor csalást követtek el. 1453-ban V. László, 1463-ban Mátyás király rendelt Pozsonyból bort.

De a magyar borok fejedelme nem a pozsonyi, hanem az 1217-ben okmányszerűen említett szerémi bor volt. Ezt a bort már Szent István idejében ismerték, sőt az ültetvények még Probus (Kr. u. 282) császár idejéből maradtak fenn, és művelésük a népvándorlás alatt sem szünetelt. Erről a borról mondotta Mátyás király világot járt humanistája, Galetto Marzio, hogy nincs párja az egész világon. A királyi asztalra is legtöbbször ez a bor került. II. Ulászló 1502-ben esküvőjére Geréb Péter kalocsai érsektől 100 hordó szerémi bort vásárolt.

Híres borok voltak még a szekszárdi borok (amelyet okirataink 1061-ben említenek először), a somlói borok (1135) és a szentgyörgyi borok (1209). Nevezetesesek voltak: a balatonmelléki, a soproni, ruszti, pécsváradi, vértessaljai borok is. Az egri borokat először 1261-ben IV. Béla király egyik oklevele említi. A király elrendelte, hogy az egri püspököt az

¹ Forrás: A magyar mezőgazdasági iparok régmúltjából. A bor múltjából. = Magyar Statisztikai Szemle, 1939. pp. 629–631.

² Magyar Nyelv, 1906. p. 198.

egész megyéből bortized illeti. Az aradi borokat részben a csanádi püspök, részben az egri püspök tizedelték. A budai borokról 1211-ben történik először említés.

A tokaji bor kezdetben alárendelt szerepet játszott. Első emlékét egy 1252-ben kelt oklevél őrzi. IV. Béla király a turóci prépostság alapítólevelében említi az olaszliszkai szőlőket, amelyeket a prépostságnak adományozott. 1494-ben Draskovics György zágrábi püspök, aki a tridenti zsinaton Magyarországot képviselte, a pápai ebéden IV. Pius pápának és a bíborosoknak tállyai bort szolgáltatott fel. A pápa elragadtatottan nyilatkozott róla. Azóta világhírűvé lett. Hogy milyen nagy méretű volt a tokaji bortermelés a 14. században, arról egy tized-statisztika nyújt némi felvilágosítást.

Adó fejében – pusztán tizedekből – nagy mennyiségű tokaji bort szedtek be. De ez volt a helyzet általában az ország más részein is. A királyok, a főurak és főpapok pincéiben hatalmas tömegben gyűlt össze a tizedbor, amelyet a főpapok, főurak részben kimérettek, s amiből tekintélyes jövedelemre tettek szert. A királyok, ha az udvar rosszul gazdálkodott, néha bortizedet vettek bérbe. II. Ulászló például bérbe vette Ernuszt Zsigmond pécsi püspök szerémi bortizedét 2500 frt-ért, 1490-ben pedig a veszprémi bortizedet ifj. Vitéz János veszprémi püspöktől, de bérelte a budai bortizedet is. A tizedszedés a 19. század közepéig volt gyakorlatban. Az Esterházy grófi uradalom a Vértes-hegységben a tizedbor részére külön pincét csináltatott. Ennek a pincének 8 járata volt. Két oldalt álltak a 10 Eimeres hordók, a járat végén pedig a 300–600 Eimeres hordók. Ez utóbbiaknál létrán kellett a töltőnyíláshoz felmenni.

Különleges hordókban tartotta saját termésű borát 1826-ban Mayerffy Károly Budán. A hordó 500 Eimeres volt és belsejét vörös márvánnyal rakták ki. A hordót Mayerffy tervezte és Áprili József kőfaragó véste süttői márványból.

A borokat, de különösen a tokaji borokat már a 17. században is főként Lengyelországba exportálták.

A lengyel kivitel nyomait iratainkban már 1485-ben megtaláljuk. A przemysli püspök például 1485-ben Bártfa városától vásárolt bort. A lengyelországi kivitel különösen a 18. században indult fejlődésnek, de sok bajjal is járt. A magyar borkereskedők tengelyen szállították a bort, s mikor a lengyel piacon megjelentek, a lengyelek a kért árat nem adták meg. A vége ennek az lett, hogy a magyarok elkótyavetyélték a bort, hogy ne kelljen hazavinni. Eppen ezért akarta Bethlen Gábor a kivitelt beszüntetni.

1733-ban, 1743-ban és 1752-ben borkivitelünk Bécsen át Nyugatra, továbbá Morvaország és Szilézia felé is irányult.

Ezekben az években borkivitelünk nagy emelkedést mutatott. Bizonyos, hogy a 17. és 18. században a legnagyobb bortermelő államok közé tartoztunk. Borainknak értékesítése azonban sok nehézséggel járt, mert Ausztria – különösen a 18. században – erősen megnehezítette a bevitelt. A felesleget tehát máshol iparkodtunk értékesíteni, míg 1879-ben be nem hurcolták a filoxérát, amely a régi szőlőültetvényeket kipusztította.

Bár a magyar borok kitűnő minőségűek voltak, főuraink és főpapjaink a régi időkben sok külföldi bort hoztak be. Különösen kedvelt volt az olasz malváziai édes bor. Ilyen bort fogyasztott V. László, Mátyás, II. Ulászló, II. Lajos király, de a főurak is szerették. Így Batthyány Ferenc grófné 1571-ben egy átalag³ malváziát hozatott Velencéből. A 16. században olyan nagy lett az édesbor-behozatal, hogy Pozsony, Nagyszombat, Sopron és Modor városok Ernő főherceghez mentek panaszra, aki meghagyta Pálffy Miklós grófnak, hogy e törvénytelen állapotot egyensúlyozza.

³ Átalag vagy Ántalag, érett bor lefejtésére való kisebb boroshordó. Tokaj vidékén használták nagyobb bormértéknek; kb. 75 l